

І.В. Кошкалда, д-р екон. наук, професор

Т.М. Костанецька, асистент

Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва

ЕКОНОМІЧНЕ ОЗДОРОВЛЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ЯК СКЛАДОВА САНАЦІЇ

У статті уточнено визначення понять «економічне оздоровлення», «санаційна спроможність», «санаційний потенціал». Запропоновано включати до економічного санаційного потенціалу сільськогосподарського підприємства природно-біологічний потенціал. Обґрунтовано сутність економічного оздоровлення, як складової санації сільськогосподарських підприємств.

***Ключові слова:** банкрутство, санація, економічне оздоровлення, санаційний потенціал, санаційна спроможність.*

Постановка проблеми. Суттєві зміни у діяльності господарюючих суб'єктів, які відбуваються під впливом умов ринкового середовища, призводять до погіршення фінансового стану підприємств. Для подолання кризових явищ в аграрному секторі України потрібне переосмислення теоретико-методичних і прикладних підходів щодо розвитку економіки в цілому та вдосконалення процесів збереження бізнесу. Сьогодні керівники підприємств приділяють значну увагу вирішенню питань, пов'язаних із пристосуванням до мінливих економічних умов. Українцям важливим стає існування у підприємств резервного капіталу, дієвих програм розвитку щодо запобігання кризовому стану з багатомірним охопленням факторів впливу на господарську діяльність підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню вивчення понять антикризового менеджменту присвячено чимало публікацій. Найґрунтовніші дослідження провели такі науковці, як О.Ю. Андрущенко, Т.М. Білоконь, І.А. Бланк, Т.В. Булович, Н.С. Карвацька, А. Сміт, О.О. Терещенко [1–7].

Формулювання цілей статті. Уточнити визначення понять «економічне оздоровлення», «санаційна спроможність», «санаційний потенціал», розкрити складові санаційної спроможності сільськогосподарського підприємства й обґрунтувати сутність економічного оздоровлення.

Виклад основного матеріалу досліджень. На сучасному етапі ведеться багато дискусій щодо економічної сутності ключових понять антикризового менеджменту. Науковці висловлюють різні погляди на ці питання. Так, проаналізувавши праці із цього напрямку зауважимо, що наприклад, поняття «санаційний потенціал» та «санаційна спроможність» багато учених часто ототожнюють і використовують як синоніми для висвітлення своїх думок. На думку цих дослідників, головний зміст поняття потенціалу включає визначення підходу до оцінки підприємства, вимірювання його можливостей та вивчення структури управління. А санаційна спроможність – це здатність підприємства до подолання фінансово-економічної кризи та до виживання, тобто її визначають наявністю в підприємства, що перебуває у фінансовій кризі, фінансових, кадрових, виробничих, організаційно-технічних та правових можливостей, які встановлюють здатність до успішного проведення його фінансового оздоровлення [2, 4–5].

Проте К.В. Багацька вважає, що санаційна спроможність являє собою наявність у підприємства, що перебуває під загрозою банкрутства, організаційно-економічних, технічних, фінансових, правових та соціальних можливостей і потенціалу, необхідних для ефективного проведення санаційних заходів [8].

Науковець О.А. Ліснічук визначає санаційну спроможність як сукупність можливостей підприємства для підтримання стійких тенденцій його розвитку в напрямках виробничої, соціальної, маркетингової та фінансової діяльності з метою забезпечення платоспроможності, конкурентоспроможності і життєздатності у довгостроковій перспективі [9].

На думку О.Ю. Андрущенко, санаційна спроможність є критерієм прийняття інтегрального рішення щодо доцільності подальшого життєвого розвитку підприємства та можливості санаційного потенціалу підприємства подолати фінансову кризу [1].

Таким чином, невід’ємною складовою санаційної спроможності є накопичений потенціал підприємства. При цьому кожне підприємство має свій санаційний потенціал, що визначається галузевою специфікою, стадіями розвитку підприємства, масштабом кризового стану та іншими характеристиками.

Отже, вважаємо, що санаційна спроможність підприємства – це комплексна оцінка санаційного потенціалу підприємства через проведення санаційного аудиту, що є невід’ємною складовою плану проведення санації.

Поняття «санаційний потенціал» науковці К.Л. Ларіонова та Т.В. Донченко тлумачать як систему фінансових, трудових, виробничих, інноваційних ресурсів, резервів та наявних і прихованих можливостей їх застосування, що можуть бути використані для формування достатнього рівня санаційної спроможності, яка, у свою чергу, є передумовою проведення ефективної санації [10]. Це поняття вказує на використання підприємством не тільки ресурсної бази, а й можливостей та резервів для виходу з кризового стану, а також підтверджує нетотожність понять «санаційний потенціал» і «санаційна спроможність».

Дослідник О.Ю. Андрущенко визначає санаційний потенціал як результат прямого впливу фінансового, матеріального, інвестиційного потенціалу, та непрямого – від виробничого, організаційного, управлінського, маркетингового, інноваційного потенціалів. Таке визначення ґрунтується на цілях санації та заходах для успішного досягнення оздоровлення й подолання негативного впливу факторів зовнішнього та внутрішнього середовища [1].

Пропонуємо під санаційним потенціалом розуміти наявну сукупність ресурсів підприємства, можливостей, резервів функціональних підсистем підприємства, які можуть бути використані під час виведення його з кризового стану та відновлення його платоспроможності у довгостроковому періоді.

Нижче на рисунку схематично зображено систему оцінки санаційної спроможності і санаційного потенціалу сільськогосподарського підприємства. Щоб оцінити санаційну спроможність, потрібно провести санаційний аудит для виявлення наявного санаційного потенціалу сільськогосподарського підприємства, а саме, – фінансового, інвестиційного, економічного та маркетингового. Це дозволить застосувати різні групи показників для визначення загальної оцінки санаційного потенціалу підприємства. При цьому до складу економічного потенціалу, враховуючи особливості діяльності сільськогосподарського підприємства, пропонуємо включати природно-біологічний потенціал (природний потенціал землі; ефективність використання землі; екологічна безпека; біологічні активи).

Відповідно до запропонованої схеми, якщо підприємство є неплатоспроможним, слід проводити економічне оздоровлення. Проте в економічній літературі використовуються уточнені поняття – «економічне оздоровлення» та «фінансове оздоровлення». На нашу думку, поняття «економічне оздоровлення» є ширшим, ніж «фінансове оздоровлення».

САНАЦІЙНА СПРОМОЖНІСТЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА

Проведення санаційного аудиту

САНАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА

ФІНАНСОВИЙ

- фінансова стійкість;
- платоспроможність;
- рентабельність;
- стан і структура майна

ІНВЕСТИЦІЙНИЙ

оцінка необхідності та ефективності інвестиційних проєктів

ЕКОНОМІЧНИЙ

ТРУДОВИЙ:

- склад і структура персоналу;
- кваліфікаційний рівень;
- мотивація та плінність персоналу;
- продуктивність і ефективність праці

ВИРОБНИЧИЙ:

- якість виробництва продукції та її асортимент;
- ефективність використання виробничих активів;
- стан і рівень матеріально-технічного оснащення

ПРИРОДНО-БІОЛОГІЧНИЙ:

- природний потенціал землі;
- ефективність використання землі;
- екологічна безпека;
- біологічні активи

ІННОВАЦІЙНИЙ:

- оцінка рівня доходу від інноваційної продукції

МАРКЕТИНГОВИЙ

- цінова політика;
- товарна політика;
- збутова політика;
- політика просування продукції

Джерело: розроблено авторами.

Схема взаємозв'язків складових санаційної спроможності та санаційного потенціалу сільськогосподарського підприємства

Так, фінансове оздоровлення проводиться за допомогою фінансових методів та спрямовано на оздоровлення балансу, що в подальшому сприятиме відновленню платоспроможності підприємства. Тоді як економічне оздоровлення більше спрямоване на аналіз санаційного потенціалу, що дозволить відновлення платоспроможності підприємства, яке потрапило у кризовий стан.

Успішне проведення санації починається з правильного визначення факторів виникнення кризового стану неплатоспроможного сільськогосподарського підприємства. Далі потрібно скласти план санації, надавши їй індивідуальної форми згідно з поставленою метою, а для її реалізації застосовувати певні санаційні заходи.

Слід пам'ятати, що розрізняють санацію до порушення справи про банкрутство і судову. Вважаємо, що оцінювати санаційну спроможність сільськогосподарського підприємства важливо саме до порушення справи про банкрутство.

На першому етапі проведення плану санації, як правило, здійснюють комплексну діагностику фінансового стану сільськогосподарського підприємства, використовуючи дані фінансової звітності. Нами було проведено аналіз фінансового стану трьох сільськогосподарських підприємств Харківської області, які розташовані в різних районах, (табл.1) за головними показниками ліквідності, фінансової стійкості, ділової активності і рентабельності. Взагалі для оцінки фінансового стану використовують значно більше показників для більшої точності, проте ми обрали лише головні з них, які допоможуть охарактеризувати діяльність обраних підприємств.

За результатами розрахунків фінансовий стан сільськогосподарських підприємств за показниками ліквідності нестабільний у ПАТ «Балаклійське ХПП», а стабільний – у ПАТ «Насінневе» та ПАТ «Агрокомбінат «Слобожанський»; за показниками фінансової стійкості – у всіх підприємств нестабільний; за показниками ділової активності стійкий у ПАТ «Балаклійське ХПП» та ПАТ «Агрокомбінат «Слобожанський», а нестійкий – у ПАТ «Насінневе»; за показниками рентабельності стабільний у ПАТ «Агрокомбінат «Слобожанський», а нестабільний – у ПАТ «Балаклійське ХПП» та ПАТ «Насінневе». Отже, проведений аналіз дає підстави стверджувати, що фінансовий стан ПАТ «Агрокомбінат «Слобожанський» є стабільним, а підприємство – прибутковим. Натомість фінансовий стан ПАТ «Балаклійське ХПП» та ПАТ «Насінневе» нестабільний.

1. Аналіз фінансового стану окремих сільськогосподарських підприємств Харківської області за показниками ліквідності, фінансової стійкості, ділової активності, рентабельності за 2012–2014 рр.

Показник	ПАТ «Балаклійське ХПП»			ПАТ «Насінневе»			ПАТ «Агрокомбінат «Слобожанський»		
	2012р.	2013р.	2014р.	2012р.	2013р.	2014р.	2012р.	2013р.	2014р.
За показниками ліквідності									
Коефіцієнт загальної ліквідності	2,30	2,05	1,29	0,62	1,38	1,33	3,37	5,04	5,54
Співвідношення короткострокової дебіторської та кредиторської заборгованостей	0,87	0,48	0,20	0,12	0,12	0,22	1,71	0,75	1,48
За показниками фінансової стійкості									
Коефіцієнт автономії	-0,07	-0,19	-0,29	-0,58	-0,30	-0,34	0,27	0,33	0,38
Коефіцієнт фінансової залежності	-15,29	-5,25	-3,48	-1,71	-3,29	-2,97	3,70	3,04	2,61
Коефіцієнт фінансового левериджу	-0,06	-0,16	-0,22	-0,37	-0,23	-0,25	0,36	0,49	0,62
Маневреність власного капіталу	11,10	4,10	2,73	2,01	1,72	1,56	-1,59	-0,21	0,16
За показниками ділової активності									
Фондовіддача	1,30	0,48	1,53	0,81	0,78	1,01	0,20	0,79	1,94
Коефіцієнт оборотності обігових коштів	2,54	0,69	1,51	1,16	0,22	0,23	0,44	0,52	0,92
Коефіцієнт оборотності власного капіталу	-13,18	-1,49	-2,65	-0,82	-0,56	-0,57	0,52	0,95	1,63
Період обороту кредиторської заборгованості (днів)	445	1 509	609	1 198	2 758	2 530	1 910	770	356
За показниками рентабельності, %									
Рентабельність продажів	4,0	-50,7	-17,8	-54,9	-42,7	-48,7	329,9	15,1	16,1
Рентабельність основної діяльності	4,8	-56,5	-21,7	-64,5	-45,3	-56,2	414,2	18,5	19,5
Рентабельність реалізованої продукції за прибутком від реалізації	16,5	10,3	18,2	14,9	5,7	13,3	20,4	18,6	17,7

Джерело: розраховано за даними ф.1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» та ф.2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)».

Наступним етапом плану санації є поглиблений аналіз санаційного потенціалу сільськогосподарського підприємства, який варто проводити за кожним видом продукції, що виробляє господарюючий суб'єкт. Так, у табл. 2 наведено основні показники виробництва та реалізації зерна озимої пшениці в досліджуваних господарствах Харківської області. Зокрема, валове виробництво зерна озимої пшениці ПАТ «Балаклійське ХПП» у 2014 р. зросло порівняно з 2012 р. на 5332 ц, урожайність збільшилася за досліджуваний період з 21,3 до 44,9 ц/га, виробнича собівартість мала тенденцію до зростання, рівень товарності у 2013-2014 рр. був у межах норми, рівень рентабельності у 2014 р. збільшився порівняно з 2012 р. на 17 %.

За даними діяльності ПАТ «Насінневе» визначено, що валовий збір зерна озимої пшениці у 2014 р. порівняно з 2012 р. зріс, урожайність збільшилася з 31,1 до 48,4 ц/га, але в цілому в господарстві у 2013 та 2014 рр. було отримано збитки, рівень збитковості відповідно становив 28,1 та 3,6 %.

Результати діяльності ПАТ «Агрокомбінат «Слобожанський» свідчать, що валове виробництво зерна озимої пшениці у 2014 р. порівняно з 2012 р. збільшилося у 31,7 раза, і урожайність зросла з 31,8 до 55,8 ц/га, натомість виробнича і повна собівартість мали тенденцію до зменшення. Щодо рівня товарності й отриманих фінансових результатів на підприємстві зауважимо, що у 2012 р. ПАТ «Агрокомбінат «Слобожанський» перебувало на стадії реформування, а саме – змінився власник ті в підприємстві провели низку санаційних заходів для поліпшення фінансово-економічного стану. У 2012 р. було розпродано всі залишки продукції на складах тому рівень товарності становив 231,0 %, прибуток – 119,5 тис. грн, а рівень рентабельності – 12,8 %. Наступний 2013 р. був збитковим для підприємства, проте у 2014 р. було отримано прибуток на суму 2427,1 тис. грн., а рівень рентабельності досяг 104,5 %.

Отже, одержані результати оцінки основних показників виробництва та реалізації зерна озимої пшениці свідчать, що кожне підприємство отримало різні результати. Так, ПАТ «Балаклійське ХПП» та ПАТ «Агрокомбінат «Слобожанський» у 2014 р. мали кращі результати та одержали прибуток, а керівництву ПАТ «Насінневе» потрібно звернути увагу на поліпшення результатів виробництва і реалізації зерна озимої пшениці.

**2. Основні показники виробництва та реалізації зерна озимої пшениці
в окремих сільськогосподарських підприємствах Харківської області за 2012–2014 рр.**

Показник	ПАТ «Балаклійське ХПП»			ПАТ «Насіннєве»			ПАТ «Агрокомбінат «Слобожанський»		
	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.
Валовий збір, ц	37670	66843	43002	27709	101537	66348	2542	66843	80605
Урожайність, ц/га	21,3	56,9	44,9	31,1	49,0	48,4	31,8	56,9	55,8
Виробнича собівартість 1 ц, грн	117,74	134,72	152,7	134,48	97,46	144,0	124,86	78,53	77,7
Матеріально-грошові витрати на 1 га посіву, грн	2508,71	4831,88	6855,3	4187	4776	6962,2	3967,50	4470,95	4336,6
Рівень товарності, %	207,1	15,8	42,0	53,2	85,7	67,1	231,0	1,9	33,0
Повна собівартість 1 ц, грн	132,97	208,47	182,2	189,01	144,57	153,79	158,71	133,55	87,2
Ціна реалізації 1 ц грн	142,55	131,78	226,3	204,86	103,94	148,2	179,07	118,25	178,3
Прибуток (+), збиток (-) від реалізації, тис. грн	748,0	-537,7	795,4	233,5	-3534,1	-249,6	119,5	-19,2	2427,1
Прибуток (+), збиток (-) на 1 ц, грн	9,59	-76,69	44,06	15,8	-40,62	-5,61	20,35	-15,30	91,14
Прибуток (+), збиток (-) на 1 га, грн	204,24	-2750,76	1977,8	493,53	-1990,72	-271,12	646,76	-871,05	5087,39
Рівень рентабельності (+), збитковості (-) насіння, %	7,2	-36,8	24,2	+8,4	-28,1	-3,6	12,8	-11,5	104,5

Джерело: розраховано за даними ф.50-сг «Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств» за 2012–2014 рр.

Після проведення аналізу економічного санаційного потенціалу аналізують ефективність використання санаційного потенціалу підприємства в цілому і вже потім, узагальнивши отриману інформацію, у разі виявлення кризового стану, проводять економічне оздоровлення. Тому пропонуємо керівництву ПАТ «Насінневе» розробити заходи щодо проведення оперативного аналізу отриманих результатів, шукати вигідні канали продажу, провести переоцінку структури виробничої собівартості за видами продукції та запроваджувати інші заходи, які будуть спрямовані на економічне оздоровлення господарства.

Таким чином, успішне проведення санації сільськогосподарського підприємства можливе тільки за умови комплексного аналізу наявного санаційного потенціалу, що сприятиме економічному оздоровленню господарюючого суб'єкта.

Висновки. Для своєчасного виявлення недоліків та недопущення кризового стану в майбутньому сільськогосподарським підприємствам варто постійно аналізувати результати своєї господарської діяльності.

У ході дослідження запропоновано уточнене трактування понять «санаційна спроможність» і «санаційний потенціал», розкрито складові санаційного потенціалу та включення до економічного санаційного потенціалу господарюючого суб'єкта природно-біологічний потенціал для надання повної оцінки санаційної спроможності сільськогосподарського підприємства. Також доведено важливість проведення економічного оздоровлення як складової санації.

Бібліографічний список: 1. Андрущенко О.Ю. Теоретико-методичні підходи до визначення санації та санаційної спроможності підприємства [Електронний ресурс] / О.Ю. Андрущенко // Ефективна економіка. – 2011. – № 5. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/> 2. Бланк И.А. Основы финансового менеджмента. Т 2. / И.А. Бланк. – К.: Ника-Центр, 1999. – 512 с. 3. Білоконь Т.М. Удосконалення механізму управління фінансовою санацією підприємств / Л.М. Білоконь // Вісн. Вінницьк. політехн. ін-ту. – 2009. – № 2. – С. 40–45. 4. Булович Т.В. Управління санаційною спроможністю підприємства як передумова його виживання / Т.В. Булович // Вісн. Хмельн. нац. ун-ту. – 2009. – № 4. – Т. 2. – С. 161–167. 5. Карвацька Н.С. Формування організаційно-економічного механізму фінансової санації підприємства / Н.С. Карвацька // Вісник ХНУ. – 2005. – Т. 1. – № 6. – С. 62–66. 6. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит. – М.: Соцэкгиз, 1962. – 960 с. 7. Терещенко О.О. Фінансова санація та банкрутство підприємств: навч.

посібник. – К.: КНЕУ, 2000. – 430 с. 8. Багацька К.В. Проблемні питання визначення санаційної спроможності підприємств /К.В. Багацька// Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2005. – № 1. – С. 56–62. 9. Ліснічук О.А. Розрахунок санаційного потенціалу підприємства: зарубіжний досвід та вітчизняна практика / О.А. Ліснічук // Інноваційна економіка. – 2012. – № 5(31). – С. 51–56. 10. Ларіонова К. Формування санаційного потенціалу як інструменту управління санацією підприємств легкої промисловості [Електронний ресурс] / К. Ларіонова, Т. Донченко// Соціально-економічні проблеми і держава. – 2012. – Вип. 2 (7). – С. 38–47. – Режим доступу: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2012/12lklplp.pdf>.

И.В. Кошкалда, Т.Н. Костанецкая. Экономическое оздоровление сельскохозяйственных предприятий как составляющая санации. Для своевременного выявления недостатков и недопущения кризисного состояния сельскохозяйственного предприятия в будущем следует постоянно анализировать результаты хозяйственной деятельности.

В ходе исследования предложено уточненное толкование понятий «санационная возможность», «санационный потенциал», раскрыты составляющие санационного потенциала и включение в экономический санационный потенциал хозяйствующего субъекта природно-биологический потенциал для составления полной оценки санационной возможности сельскохозяйственного предприятия. Также обоснована сущность экономического оздоровления как элемента санации сельскохозяйственного предприятия.

Ключевые слова: банкротство, санация, экономическое оздоровление, санационный потенциал, санационная возможность.

I.V. Koshkalda, T.M. Kostanetskaya Economic recovery of agricultural enterprises as a component of sanitation. For the timely detection of faults and prevent the crisis state of the agricultural enterprises in the future is to constantly analyze the results of its economic activities.

In our study refined the interpretation of the terms «sanation opportunity» and «sanation potential», revealed the components of the sanation potential and enable economic sanation potential the economic entity of the natural biological potential to provide a full estimation sanation opportunity an agricultural enterprise. It is also proven the importance of economic recovery as a component of sanitation.

Key words: bankruptcy, sanitation, economic recovery, sanation potential, sanation opportunity